

Аналіз факторів, що впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони України в умовах гібридизації збройних конфліктів

Analysis of factors affecting the development of forms and methods of use of the defense forces of Ukraine in the conditions of hybridization of armed conflicts

Олег Семененко^A

Corresponding author: д. військ. н., професор, начальник відділу, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Сергій Митченко^B

ад'юнкт, -mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3711-2033

Олександр Водчиць^C

к.т.н., доцент, начальник кафедри, e-mail: agv64agv@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-7632

Юзеф Добровольський^C

к.т.н., доцент, заступник начальника кафедри з навчальної роботи – начальник навчальної частини, e-mail: kataza@i.ua, ORCID: 0000-0002-1077-1402

Руслан Тарасов^D

командир військової частини, e-mail: aosemenenko@ukr.net

Євген Лисенко^D

заступник командира військової частини, e-mail: aosemenenko@ukr.net

Oleh Semenenko^A

Corresponding author: Dr of military Sciences, Professor, Head of Department, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Serhii Mytchenko^B

postgraduate, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3711-2033

Oleksandr Vodchyts^C

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Head of the Department, e-mail: avg64avg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-7632

Yuzef Dobrovolskyi^C

Candidate of technical Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Academic Affairs – Head of training Department of military training, e-mail: kataza@i.ua, ORCID: 0000-0002-1077-1402

Ruslan Tarasov^D

The Commander of the Military Unit, e-mail: aosemenenko@ukr.net

Yevhen Lysenko^D

Deputy Commander of the Military Unit, e-mail: aosemenenko@ukr.net

^AЦентральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, м. Київ, Україна

^BНаціональний університет оборони України, Київ, Україна

^CКафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, Київ, Україна

^DГенеральний Штаб ЗС України, Київ, Україна

^ACentral Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^BNational Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^CDepartment of Military Training of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine

^DGeneral Staff of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: October 3, 2023 | **Revised:** October 18, 2023 | **Accepted:** October 31, 2023

DOI: 10.33445/sds.2023.13.5.9

Мета роботи: полягає у визначенні та проведенні аналізу факторів, що впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням впливу гібридизації збройних конфліктів, а також дослідженні можливостей адаптації існуючих форм та способів застосування Збройних Сил України до викликів пов'язаних із гібридизацією воєнних дій із урахуванням аспектів триваючої російсько-української війни.

Метод дослідження: основними методами досліджень є методи аналізу та синтезу; методи статистичного та порівняльного аналізу; метод формалізації; методи абстрагування та спостереження, метод експертного опитування.

Результати дослідження: Основними результатами є те, що в статті: визначено основні особливості кризових ситуацій воєнного характеру з урахуванням гібридизації конфліктів; сформовано основні поняття за тематикою розвитку форм і способів застосування сил оборони в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням

Purpose: is to identify and analyze the factors affecting the development of the forms and methods of application of the Defense Forces of Ukraine in crisis situations of a military nature, taking into account the influence of the hybridization of armed conflicts, as well as researching the possibilities of adapting the existing forms and methods of application of the Armed Forces of Ukraine to the challenges of the related to the hybridization of military actions, taking into account the aspects of the ongoing Russian-Ukrainian war.

Method: the main methods of research are methods of analysis and synthesis; methods of statistical and comparative analysis; formalization method; methods of abstraction and observation, method of expert survey.

Findings: The main results are that in the article: the main features of crisis situations of a military nature are determined, taking into account the hybridization of conflicts; basic concepts on the subject of the development of forms and methods of the use of defense forces in crisis situations of a military nature were formed, taking into account the influence of the factor of hybridization of conflicts; the main military and economic

впливу фактору гібридизації конфліктів; визначено основні військові та економічні фактори, які впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони України та розраховано експертні оцінки впливу факторів на ефективність застосування сил оборони в період з 2015 по 2023 рік; розкрито приклади негативних наслідків для України пов'язаних з помилками та прорахунками в процесі врахування впливу факторів під час формування поглядів щодо розвитку та застосування ЗС України.

Теоретична цінність дослідження: теоретична цінність дослідження полягає у Проведений аналіз показав, що у сучасних умовах, коли природа конфліктів та загроз безпеці стає все більш складною та різноманітною, розуміння основних термінів та понять, пов'язаних з формами та способами застосування сил оборони в кризових ситуаціях воєнного характеру, набуває важливості безперервного аналізу та адаптації.

Тип статті: аналітичний, теоретично-методичний, описовий, практичний.

factors that influence the development of the forms and methods of the use of the defense forces of Ukraine are determined and expert assessments of the influence of factors on the effectiveness of the use of the defense forces in the period from 2015 to 2023 are calculated; examples of negative consequences for Ukraine related to errors and miscalculations in the process of taking into account the influence of factors during the formation of views on the development and application of the Armed Forces of Ukraine are revealed.

Theoretical implications: the theoretical value of the research lies in the conducted analysis showed that in modern conditions, when the nature of conflicts and security threats is becoming more and more complex and diverse, the understanding of the main terms and concepts related to the forms and methods of the use of defense forces in crisis situations of a military nature acquires the importance of continuous analysis and adaptation.

Paper type: analytical, theoretical-methodical, descriptive, practical.

Ключові слова: форми і способи застосування, сили оборони, фактор, гібридна війна.

Key words: forms and methods of application, defense forces, factor, hybrid warfare.

1. Вступ

Актуальність дослідження питання щодо аналізу умов і факторів, що впливають на розвиток та застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням впливу гібридизації збройних конфліктів є сьогодні надзвичайно важливою в контексті сучасної геополітичної ситуації та національної безпеки України [1].

Перш за все, Україна знаходиться в геополітично складному регіоні, де збройні конфлікти та кризові ситуації є постійними реаліями. Навколишній світ, зокрема сусіди, демонструють активність і агресивні прагнення. У зв'язку з цим, розвиток та застосування сил оборони України стають ключовими аспектами національної безпеки. Необхідність досліджень за цією тематикою пов'язана з еволюцією сучасних збройних конфліктів [1]–[3]. Сьогодні з'явилися нові та складні загрози, такі як гібридні конфлікти, які включають в себе не лише військову діяльність, але й невійськові засоби впливу, такі як дезінформація, кібератаки, фінансові та економічні санкції тощо, а також загрози щодо втягування України участі у проксі-війнах, тобто війни стратегічних противників руками інших акторів. Урахування гібридизації збройних конфліктів є надзвичайно важливим аспектом, оскільки він дозволяє краще розуміти і протистояти цим новим загрозам. Крім того, умови, за яких функціонує армія, також зазнають змін у сучасній безпековій обстановці навколо України.

Технологічний прогрес, глобалізація, демографічні зміни, екологічні проблеми – усе це впливає на спосіб діяльності та застосування Збройних Сил (ЗС) України та інших складових сил оборони. Вивчення цих факторів допомагає адаптувати оборонні стратегії та політику до змінних умов. Дослідження такого роду також може стати основою для вдосконалення системи управління оборонною сферою в Україні. Розуміння факторів, що впливають на розвиток та застосування сил оборони, дасть змогу розробляти ефективніші стратегії відповіді на загрози та використання ресурсів з більшим результатом. Дослідження питань аналізу умов і факторів, що впливають на розвиток та застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням впливу гібридизації збройних конфліктів стає сьогодні ще більш актуальним через безперервний і складний конфлікт між Росією та Україною. Російсько-українська війна, що розпочалася в 2014 році, стала реальним випробуванням для оборонних сил України та їх здатності опиратися агресору. Цей конфлікт довів, наскільки важливою є справна, сильна та добре організована армія для забезпечення територіальної цілісності та національної безпеки [3], [5].

Таким чином, вивчення умов і факторів, які впливають на розвиток та застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням гібридизації збройних конфліктів, має велике значення для національної безпеки України, стратегічного планування та адаптації до змінного світового порядку. Результати такого дослідження можуть бути корисними для урядових структур, аналітичних центрів, академічних установ та всіх, хто займається питаннями оборони та безпеки України.

2. Теоретичні основи дослідження

Аналіз останніх досліджень, публікацій та документів за тематикою дослідження показує [1]–[19], що форми та способи застосування ЗС набули сьогодні нових рис та характеристик, які значно впливають на стратегії розвитку та застосування сил оборони. Однією з ключових відзначених тенденцій є зростання гібридизації збройних конфліктів. Відмічається, що традиційні військові дії поступово поєднуються з іншими методами агресії, такими як дезінформація, кібератаки, використання недержавних акторів та інші нестандартні підходи, що ставить перед силами оборони нові виклики, які потребують адаптації та розробки нових стратегій відповіді. Зокрема, значний акцент робиться на кібербезпеці та кіберзаходах у сфері оборони. Розвиток інформаційних технологій та залежність військового комплексу від цих технологій створюють нові точки вразливості, які можуть бути використані противником. Під час дослідження також необхідно звернути увагу на значущість спроможності реагувати на кібератаки та використовувати кіберзброю відповідно до міжнародних стандартів. Паралельно з цим, важливим аспектом є підвищення рівня готовності до інформаційної війни та дезінформації.

Зусилля в цьому напрямку спрямовані на покращення інформаційної грамотності громадян, підвищення прозорості та доступності інформації від владних структур, а також розробку механізмів реагування на дезінформацію та фейкові новини. Слід відзначити, що конфлікти останніх років підкреслили важливість міжнародного партнерства та співпраці в сфері безпеки. Україна активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну досвідом, навчання та спільної реалізації проектів, спрямованих на підвищення військової ефективності та резистентності до гібридних загроз.

Усе це свідчить про необхідність постійного аналізу, адаптації та вдосконалення стратегій розвитку та застосування сил оборони України з урахуванням змін у характері конфліктів та загроз безпеці, зокрема в контексті гібридних збройних конфліктів. У табл. 1 наведено результати аналізу найбільш близьких за тематикою статті джерел, які зосереджені на питаннях дослідження адаптації форм та способів застосування сил оборони в умовах змінних сучасних тенденцій збройної боротьби.

Таблиця 1 – Результати аналізу літератури за тематикою розвитку форм і способів ведення збройної боротьби в контексті гібридних війн

№	Автор та назва джерела	Результати аналізу
1	David R. Marples. <i>The Hybrid War: Understanding the Ukrainian Conflict</i>	Автор досліджує гібридну війну та її вплив на український конфлікт. Автор зосереджується на методах гібридної війни, які використовує Росія, та їх наслідках для України та світового порядку.
2	Terry Pierce, T.X. Hammes. <i>The Art of Hybrid Warfare: The Past, The Present, and The Future</i>	Автор аналізує різні аспекти гібридної війни, включаючи психологічні аспекти та використання нових технологій. Автори також досліджують можливі наслідки таких воєнних дій для країн, як Україна.
3	Renz Bettina. <i>Russia's Military Strategy and Doctrine</i>	Автор аналізує військову стратегію та доктрини Росії, включаючи їх застосування в гібридних воєнних конфліктах, зокрема в Україні
4	Смешко І. <i>Гібридна війна</i>	У цій книзі висвітлюються основні аспекти гібридної війни проти

№	Автор та назва джерела	Результати аналізу
	проти України: принципи, методи, загрози	України та її наслідки. Автор, який є колишнім головою Служби безпеки України, досліджує особливості застосування гібридних методів у воєнних конфліктах.
5	Самуїличенко М. Сили оборони України: історія та сучасність	Книга присвячена історії розвитку ЗС України та їхнім сучасним можливостям у кризових ситуаціях, зокрема під час гібридних конфліктів.
6	Суханов О. Україна під загрозою: гібридна війна Росії проти України	Автор розкриває причини та особливості гібридної війни Росії проти України, а також аналізує заходи, які вживаються для забезпечення національної безпеки.
7	Oleksiy Matsuka, David R. Marples. The Russo-Ukrainian War: A Documentary History	Автор пропонує зібрання документів та аналітичних матеріалів, пов'язаних з російсько-українською війною. Вона включає офіційні заяви, меморандуми, договори та інші документи, які розкривають ключові події та контекст конфлікту.
8	Roger McDermott. The Hybrid War: Ukraine in the Crossfire	Автор розглядає вплив гібридної війни на Україну та області збройних конфліктів. Автор зосереджується на використанні неконвенційних методів, таких як кібератаки та інформаційна пропаганда.
9	Andrew Wilson. Ukraine and Russia: A Fractured Relationship	У цій книзі розглядається довга і складна історія відносин між Україною та Росією, включаючи фактори, що призвели до гібридних воєнних дій на сході України.
10	Лящук О. Гібридна війна і сучасний світ	У цій книзі автор аналізує гібридну війну як нове явище в сучасному світі та розкриває її вплив на Україну та світову безпеку
11	Гусак І., Любарець Ю. Україна: гібридна війна і національна безпека.	Книга присвячена дослідженню гібридних загроз національній безпеці України та демонструє, як впоратися з гібридною війною
12	Віталій Шаповал. Збройні сили України: історія, стан, перспективи	Автор пропонує огляд історії розвитку ЗС України та аналізує сучасний стан та перспективи розвитку в контексті гібридних воєнних конфліктів.
13	Williamson Murray. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present	Автор пропонує зіставний аналіз гібридної війни через різні епохи, від давнини до сучасності. Автор розглядає тактики та стратегії, які використовуються в різних конфліктах, включаючи вплив гібридних підходів на розвиток військового мистецтва.
14	Frank G. Hoffman. Hybrid Wars	Автор вивчає явище гібридних війн з погляду теоретичних засад, стратегічного планування та технологічних аспектів. Автор розглядає, як гібридні загрози змінюють спосіб військового планування та застосування сил.
15	Горбулін В. Гібридна війна Росії проти України: виклики та загрози	Автор досліджує гібридні загрози, які ставляться Росією перед Україною та світом. Автор зосереджується на аспектах кібербезпеки, дезінформації та інформаційної війни.
16	Мельник А. Україна в інформаційній війні Росії	Автор аналізує інформаційну війну Росії проти України, зокрема в контексті гібридних воєнних дій на сході країни. Автор розглядає методи, стратегії та наслідки такої війни.
17	Харченко О. Гібридна війна: загрози та відповіді.	У цій книзі досліджується сутність гібридної війни, а також розглядаються можливі підходи та заходи для контролю та протидії гібридним загрозам.

Кожне джерело з цього переліку має свої особливості та перспективи подальшого дослідження. Іноземна література дозволить побачити конфлікт з зовнішнього погляду, зокрема з позиції спостерігачів та дослідників з інших країн. Вітчизняна література, у свою чергу, надасть більше внутрішньої перспективи та деталей стосовно української ситуації та її

контексту. Ці два аспекти доповнюють одне одного, допомагаючи отримати комплексне уявлення про тему дослідження.

3. Постановка проблеми

Аналіз наведених джерел сприятиме глибшому розумінню теми та надасть можливість переглянути різні погляди на проблематику гібридних воєнних конфліктів, їхні наслідки для України та регіону, а також заходи для забезпечення національної безпеки. Також аналіз наведених джерел дозволить розширити спектр інформації про гібридні війни та роль України в цьому контексті. Вони допоможуть отримати більш глибоке розуміння та аналіз проблематики гібридних збройних конфліктів та їх вплив на безпеку та стабільність.

Отже, метою дослідження є аналіз та оцінка факторів, що впливають на розвиток форм та способів застосування сил оборони України в умовах гібридизації збройних конфліктів.

4. Результати

Аналіз умов і факторів, що впливають на розвиток та застосування сил оборони України в контексті російсько-української війни, надасть можливість зробити об'єктивні висновки про слабкі та сильні сторони оборонної системи, зрозуміти особливості гібридної війни та забезпечити рекомендації для подальших заходів з удосконалення оборонних зусиль. При цьому вивчення цього питання має значення не тільки для України, але і для інших країн, які також стикаються з подібними загрозами і викликами у сфері безпеки.

Кризова ситуація воєнного характеру – це складна, загрозна та напружена ситуація, що виникає в результаті військових дій, збройних конфліктів або загрози виникнення військових конфліктів між країнами, регіонами або іншими суб'єктами. Такі ситуації можуть виникати внаслідок воєнних агресій, терористичних нападів, масштабних воєнних маневрів, високо ступеневих міжнародних напружень або інших подій, що загрожують міжнародній безпеці та стабільності. Кризові ситуації воєнного характеру можуть відбуватись як на великих масштабах (наприклад, глобальні воєнні конфлікти або війни), так і на менших масштабах (наприклад, локальні збройні конфлікти, ескалація напруженості на кордонах тощо). Ці ситуації можуть мати серйозний вплив на життя та безпеку людей, стабільність регіонів та міжнародних відносин. Кризові ситуації воєнного характеру часто вимагають активної дипломатичної діяльності, миротворчих зусиль, а також можуть викликати необхідність військових дій для забезпечення безпеки та захисту національних інтересів.

У табл. 2 розкрито основні особливості кризових ситуацій воєнного характеру з урахуванням гібридизації конфліктів. Кризові ситуації воєнного характеру з гібридизацією конфліктів можуть створювати складні виклики для безпеки та стабільності, вимагаючи відповідальних, дослідницьких та координованих зусиль для врегулювання цих надзвичайних ситуацій.

Таблиця 2 – Основні особливості кризових ситуацій воєнного характеру з урахуванням гібридизації конфліктів

№	Особливість ситуації	Характеристика особливості
1	Неоднозначність і складність	Гібридні конфлікти є складними та багатограними. Вони можуть змінюватись швидко, мають багато факторів та можуть включати різні сторони залучених акторів.
2	Змішання різних методів	Використання гібридизації дозволяє супротивнику комбінувати різні методи військових і невійськових дій, таких як кібератаки, інформаційна війна, економічний тиск, дестабілізація та дезінформація.

№	Особливість ситуації	Характеристика особливості
3	Інформаційна війна	Засоби масової інформації та соціальні мережі стають інструментами для поширення дезінформації, пропаганди та маніпулювання громадською думкою, що може спричинити паніку, розбрат та загострення конфлікту.
4	Кібератаки та кібершпіонаж	Кіберзагрози, такі як хакерські атаки, кібершпигунство та кіберсаботаж, можуть використовуватись для знищення інфраструктури, контролю над комунікаціями та впливу на діяльність супротивника.
5	Підтримка прокремлівських сил	Гібридні конфлікти можуть включати участь дезорганізованих та нерегулярних військових формувань, які отримують підтримку або спонсорство з боку зовнішніх сил з метою збільшення хаосу та нерішучості.
6	Імпровізація та адаптація	Сторони конфлікту можуть швидко змінювати свої методи та тактику, щоб використовувати переваги ситуації та уникати зіткнення з сильнішими противниками.
7	Вплив на міжнародні відносини	Гібридний конфлікт може мати глибокий вплив на міжнародні відносини, залучаючи інші країни та міжнародні організації.
8	Панування над неконтрольованими територіями	Кризові ситуації гібридного характеру можуть призводити до появи неконтрольованих територій, де збройні формування можуть встановити свій контроль та використовувати їх як бази для дій.

Подібні конфлікти відзначаються тим, що вони використовують поєднання традиційних та неконвенційних методів агресії, спрямованих на реалізацію власних стратегічних цілей. Гібридна природа таких конфліктів створює серйозні виклики для військових, політичних, інформаційних та економічних аспектів безпеки. Інформаційна війна та дезінформація можуть впливати на громадську думку та створювати неконтрольовані обстановки, кібератаки можуть порушити інфраструктуру та знищити цифрові ресурси, а використання недержавних акторів може робити прогнозування подій ще більш складним. Одним із головних аспектів управління такими ситуаціями є відповідальний підхід до прийняття рішень, заснований на дослідженнях та аналізі. Розуміння основних термінів та понять у цьому контексті є ключовим, оскільки це допомагає розкрити характеристики гібридизованих конфліктів, їхні наслідки та можливі стратегії подолання. Дослідницькі підходи до аналізу цих термінів допомагають не тільки зрозуміти поточну ситуацію, а й прогнозувати можливі напрями розвитку подій та вибудовувати адекватні стратегії реагування. Координована співпраця між військовими, політичними, дипломатичними та іншими секторами є невід'ємною частиною зусиль для забезпечення стабільності та безпеки в умовах гібридних конфліктів. Загальні зусилля та збірні знання про основні терміни та поняття в даній сфері відіграють важливу роль у розробці стратегічних рішень та підвищенні рівня готовності до ефективного реагування на надзвичайні ситуації, що можуть виникнути у зв'язку з гібридизацією збройних конфліктів.

У сучасних умовах, коли природа конфліктів та загроз безпеці стає все більш складною та різноманітною, розуміння основних термінів та понять, пов'язаних з формами та способами застосування сил оборони в кризових ситуаціях воєнного характеру, набуває важливості безперервного аналізу та адаптації. Одним із визначальних факторів, який суттєво змінює та ускладнює сучасний військовий ландшафт, є гібридизація конфліктів. Гібридизація конфліктів передбачає використання широкого спектру різних методів та засобів агресії, таких як інформаційна війна, кібератаки, недержавні актори, дезінформація та інші неконвенційні методи. Ця тенденція ставить перед силами оборони нові завдання, вимагаючи глибокого розуміння та знань щодо сучасних термінів та понять.

У табл. 3 наведено основні терміни та поняття, які відображають різні аспекти застосування сил оборони в умовах кризових ситуацій воєнного характеру з урахуванням гібридизації конфліктів.

Таблиця 3 – Основні поняття за тематикою розвитку форм і способів застосування сил оборони в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням впливу фактору гібридизації конфліктів

№	Термін	Тлумачення терміну
1	Гібридна війна	це форма війни, в якій супротивники використовують поєднання військових та невійськових засобів, стратегій та тактик, зокрема, дезінформацію, кібератаки, спецоперації, санкції, дипломатичний тиск та інші непризначені для прямих бойових дій методи для досягнення своїх цілей.
2	Криза безпеки	це надзвичайна ситуація, що створює загрозу національній безпеці, стабільності або відносинам між країнами або регіонами, яка може призвести до вибуху конфлікту або загострення наявного конфлікту.
3	Кризова ситуація	це складна та загрозлива ситуація, яка може призвести до загострення воєнних конфліктів або загрожувати національній безпеці країни.
4	Гібридний конфлікт	це форма конфлікту, де супротивники використовують комбінацію військових та невійськових методів, таких як кібератаки, інформаційна війна, економічний тиск, дезінформація, для досягнення своїх цілей.
5	Нелінійний конфлікт	це форма конфлікту, яка не має традиційної структури війни між суверенними державами, а замість цього використовується поєднання різних методів та акторів, що часто включають нерегулярні війська, терористичні організації та інші нестандартні сили.
6	Ескалація конфлікту	це процес, коли конфлікт поступово стає більш насильницьким і злочинним, і втрату контролю над ситуацією важче відновити, що може призвести до ескалації до відкритої війни.
7	Регіональна криза	це кризова ситуація, що стосується конкретного географічного регіону і може мати вплив на сусідні країни та міжнародну стабільність.
8	Інформаційна війна	це змагання між сторонами конфлікту за контроль над інформацією та використання її засобами для маніпулювання громадською думкою, збуреннями та дезінформацією.
9	Кібератаки	це злочинні або шкідливі дії, спрямовані на комп'ютерні системи, мережі або пристрої, які можуть призвести до руйнування, перешкоджання або злому.
10	Дезінформація	це розповсюдження завідомо неправдивої або маніпульованої інформації з метою збурення та впливу на суспільство або політичні процеси.
11	Неконтрольовані території	це території, які втратили контроль з боку законної влади і підпадають під вплив збройних формувань чи інших суб'єктів.
12	Нестандартні загрози	це виклики та загрози, які не відповідають традиційним формам або масштабам військових загроз, але можуть мати значний вплив на безпеку та стабільність.
13	Гібридний актор	це суб'єкт, який використовує методи гібридної війни, такі як неконтрольовані війська, терористичні групи, хакерські колективи та інші незвичайні методи, для досягнення своїх цілей.
14	М'яка сила	це підхід до впливу, який використовує неконтрольовану силу, наприклад, економічну, культурну або політичну, для стимулювання дій або зміни позиції супротивника.
15	Деталізація конфлікту	це тенденція до збільшення складності та розмиття кордонів між військовими та невійськовими аспектами конфлікту.
16	Конфлікт за допомогою довершеності	це практика використання кібератак та інших технічних методів з метою створення вигаданих або нереальних загроз, щоб змусити противника витратити ресурси та увагу щодо реагування на них.
17	Розвиток сил оборони	це процес зміцнення та удосконалення військових потужностей та інфраструктури країни для забезпечення національної безпеки та відповіді на потенційні загрози.
18	Офензива	Стратегічний план або діяльність, спрямована на напад або здобуття переваги в розгорнутому конфлікті, включаючи заздалегідь сплановані атаки на ворожі позиції.

№	Термін	Тлумачення терміну
19	Дефензива	Стратегічний план або діяльність, спрямована на захист власних територій, ресурсів та позицій від ворожих атак та агресії.
20	Відступ	Стратегічний рух, коли військові сили зміщуються назад, залишаючи деякі території або позиції для уникнення переважаючої загрози або перегрупування.
21	Контрнаступ	Тактика або операція, коли військові сили відповідають на ворожі атаки з активним контром та намагаються повернути втрачені позиції.
22	Маневреність	Здатність рухатись швидко та ефективно, змінюючи позиції та напрямки дій для отримання переваги в битві.
23	Тактика гучних дій	Використання спеціальних операційних сил, диверсій та атаки на ключові об'єкти ворожої інфраструктури з метою приглушення його дій та завдання збитків.
24	Симетрична війна	Війна або конфлікт, де обидві сторони використовують подібні військові методи, засоби та зброю.
25	Асиметрична війна	Війна або конфлікт, де менш потужна або незвичайна сторона використовує нетрадиційні, неспівмірні або неконвенційні методи боротьби проти сильного противника.
1	Проксі-війна	це конфлікт між двома або більше державами, в якому вони не вступають у прямий відкритий воєнний конфлікт одна з одною, а використовують інші держави або групи як повірених або "проксі" для досягнення своїх цілей. Основна ідея полягає в тому, щоб уникнути прямого зіткнення із суперником, замість цього використовуючи інші сили для боротьби на своєму боці.
2	Проксі-сили	Держави або групи, які виступають як інструменти однієї або декількох держав у проксі-війні. Вони можуть отримувати фінансову, військову, політичну або іншу підтримку від своїх спонсорів.
3	Спонсор в проксі-війнах	Держава, яка фінансово, військово або політично підтримує проксі-силу в конфлікті. Спонсори намагаються досягнути своїх інтересів через проксі-силу, не вступаючи безпосередньо в конфлікт.
4	Військовий адвайзер	Особа, яка надає поради та навчання військовим силам проксі-сил у сфері тактики, стратегії, зброї тощо. Військові адвайзери можуть бути військовими фахівцями зі спонсоруючих держав.
5	Зони впливу	Географічні області, в яких держави чи блоки держав мають стратегічний інтерес і намагаються зберегти або посилити свій вплив. Проксі-війна може виникнути через зіткнення інтересів у регіонах зон впливу.
6	Дестабілізація	Процес створення хаосу, невпевненості та нестабільності у цільовій країні або регіоні за допомогою спонсорованих проксі-сил. Метою може бути ослаблення режиму, зміна політичного курсу або забезпечення стратегічної вигоди.
7	Повстання під час проксі-війни	Збройний протест або опір проти уряду, часто підтримуваний ззовні, зокрема через надання підтримки проксі-силами.
8	Міжнародний коаліційний конфлікт	Ситуація, коли різні держави вступають у підтримку різних проксі-сил у конфлікті, що може призвести до виростання великого конфлікту на міжнародному рівні.

Наведені у табл. 4 терміни допоможуть краще розібратися у складному контексті сучасних воєнних дій та впливу нестандартних загроз на безпеку держави та світу. Ця таблиця створена з метою сприяння глибшому розумінню та систематизації ключових термінів, які допоможуть у подальшому аналізі та дослідженні впливу гібридизації на форми та способи застосування сил оборони.

Розвиток форм та способів застосування сил оборони України сьогодні залежить від різноманітних факторів. У табл. 3 наведено основні фактори, а також їх короткі характеристики впливу на розвиток форм та способів застосування сил оборони (збройних сил).

Наведені у табл. 3 фактори тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, і вони впливають на форми, способи та стратегії застосування ЗС України та інших складових сил оборони у різних обставинах та ситуаціях. Військові командування повинні враховувати всі ці фактори при плануванні та здійсненні військових операцій.

Оцінка важливості кожного фактору залежить від конкретного контексту та ситуації. Призначення і рішення політичних лідерів має ключове значення, оскільки вони визначають спрямованість та бюджет національної оборони. Економічний стан країни впливає на можливості розвитку та осучасненню збройних сил. Також, геополітичне становище і ступінь загрози безпеці можуть диктувати потребу у конкретних військових здібностях.

Сьогодні загальною тенденцією застосування збройних сил є зростання ролі технологій у військових операціях, розвиток кібервійни та гібридних методів конфліктів. Угрупування військ стають більш інтегрованими, гнучкими та здатними реагувати на сучасні загрози. Військові стратегії продовжують змінюватися, відповідаючи новим умовам і технологіям.

Усі форми та способи застосування угруповань військ стають сьогодні предметом постійного аналізу та намаганням постійного підвищення ефективності у веденні сучасних збройних конфліктів. Застосування новітніх технологій, таких як штучний інтелект, кіберзброя та автономні системи, змінює парадигму у воєнному мистецтві та вимагає постійного розвитку нових стратегій та тактик.

Таблиця 4 – Основні фактори, які впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони України

№	Фактори	Характеристика впливу	Результати впливу	Важливість
1	Політичні фактори	Політичні рішення та призначення впливають на спрямованість та ресурсне забезпечення сил оборони.	Можуть змінювати пріоритети військових програм та бюджетного фінансування.	Висока, оскільки визначає стратегічні рішення і напрямок розвитку військових сил.
2	Економічні фактори	Фінансовий стан країни впливає на обсяги і можливості фінансування збройних сил та закупівлю нової техніки.	Обмежені ресурси можуть призвести до потреби пріоритезувати деякі програми над іншими.	Висока, оскільки без належного фінансування важко розвивати сучасні військові потужності.
3	Геополітичні фактори	Розташування України визначає геополітичне значення країни та можливість потенційних загроз.	Ситуація на світовій арені може впливати на потребу в певних військових здібностях.	Висока, оскільки залежить від стану міжнародних відносин і ступеня загрози безпеці.
4	Технологічні фактори	Розвиток технологій впливає на здатність ворогів та військових партнерів, що може вимагати адаптації військових форм та засобів.	Потреба в модернізації військової техніки та зміна тактики.	Висока, оскільки розвиток нових технологій може змінювати ефективність військових дій.
5	Соціокультурні фактори	Суспільна підтримка армії, культура служби та військовий дух впливають на мотивацію військово-службовців та їх готовність до боротьби.	Висока мораль може підвищити ефективність дій.	Важливий, оскільки добра мораль є ключовим елементом військового успіху.
6	Екологічні та природні фактори	Природні катастрофи та зміна клімату можуть впливати на стан військової інфраструктури та розгортання дій.	Може стати викликом для військових операцій та інфраструктури.	Помірна, але варто враховувати в планах оборонної діяльності.

У табл. 5 наведено основні воєнні та економічні фактори, які впливають на розвиток форм та способів застосування ЗС України та інших складових сил оборони України сьогодні, а також у таблиці сформовано характеристики впливу, результати впливу та наведено результати експертного опитування щодо важливості впливу за шкалою від 1 до 10. Експертне оцінювання проводилося групою фахівців оборонної сфери без визначення компетенції експертів.

Таблиця 5 – Основні воєнні та економічні фактори, які впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони України

№	Фактори	Характеристика впливу	Результат впливу	Оцінка важливості	Оцінки
Воєнні фактори					
1	Зовнішня загроза	Передовсім, розвиток форм та способів застосування сил оборони залежить від потенційних зовнішніх загроз. Україна знаходиться в складній геополітичній ситуації з огляду на свій конфлікт з Росією та надзвичайну важливість збереження своєї суверенності та територіальної цілісності.	Збільшення зусиль для забезпечення національної безпеки, реорганізація військової структури та стратегії залежно від специфіки загроз.	Найвища, оскільки це основний мотиватор розвитку збройних сил.	10
2	Технологічний розвиток	Військова технологія постійно розвивається, і забезпечення збройних сил сучасними засобами є важливим завданням. Це стосується не тільки озброєння, але й інформаційно-комунікаційних технологій, кібербезпеки та інших аспектів.	Покращення бойової ефективності військ, забезпечення переваги в бойових умовах.	Висока, оскільки технологічна перевага може зберегти життя та знизити витрати на оборону.	9
3	Геополітична позиція	Розташування України впливає на її оборону та можливість участі в міжнародних військових операціях та альянсах.	Вплив на стратегічне планування військових дій та взаємодію з іншими країнами.	Висока, оскільки геополітичне значення може змінюватися залежно від геополітичної ситуації у світі.	8
4	Демографічні	Кількість та структура населення впливають на потенційний військовий контингент, резерви та можливості мобілізації.	Впливає на кількість та якість військових спроможностей та можливість формування масштабних армій.	Висока, оскільки військова потужність визначається, серед іншого, людським ресурсом.	7
5	Готовність та досвід військових сил	Готовність військових сил та досвід їхніх кадрів впливають на ефективність військових операцій.	Впливає на успішність ведення бойових дій та можливість швидко адаптуватись до нових загроз та технологій.	Висока, оскільки готовність та досвід мають прямий вплив на результативність операцій.	9

№	Фактори	Характеристика впливу	Результат впливу	Оцінка важливості	Оцінки
6	Внутрішні загрози	Внутрішні конфлікти, тероризм та інші загрози можуть впливати на військову стратегію та ресурси, спрямовані на боротьбу з ними.	Внутрішні конфлікти можуть додатково обтяжити силові структури та вимагати зміни в підходах до оборони.	Помірна, але залежить від конкретної ситуації в країні.	6
7	Партнерства та альянси	Участь у міжнародних військових альянсах та партнерствах може впливати на взаємодію та підтримку у військових операціях.	Забезпечує можливість обміну технологіями, розвідувальною інформацією та координацією в діях.	Варіюється залежно від альянсу та його взаємодії з Україною, але може бути важливим фактором для підвищення оборонних спроможностей.	8
Економічні фактори					
1	Фінансування оборони	Розвиток сил оборони залежить від обсягу фінансування, яке Україна може виділити на оборону у зв'язку з економічним станом країни.	Обмеження в розвитку та модернізації військових сил, або, навпаки, більше фінансування може забезпечити потужнішу та сучаснішу армію.	Висока, оскільки наявність адекватних ресурсів є критично важливою для забезпечення національної оборони.	10
2	Економічна стійкість	Економічний стан країни впливає на її здатність ефективно використовувати ресурси для оборони та розвитку військових здібностей.	Економічна стійкість може забезпечити довгостроковий розвиток оборони та забезпечення військових потреб.	Висока, оскільки без стабільної економіки важко забезпечувати довгострокові потреби збройних сил.	9
3	Зовнішні економічні фактори	Зовнішні економічні фактори, такі як санкції або торговельні угоди, можуть вплинути на економіку країни та її спроможність фінансувати оборону.	Залежно від характеру цих факторів, може бути позитивний або негативний вплив на економіку та оборону.	Варіюється залежно від конкретної ситуації, але може мати значний вплив на економічну стійкість країни та здатність витримувати економічні виклики.	7
4	Залежність від імпорту	Залежність від імпорту зброї та військової техніки може ставити під загрозу національну безпеку в разі обмеження експорту з інших країн.	Змушує залежні країни розвивати власні військову промисловість та технології.	Варіюється, але зниження залежності може забезпечити більшу автономію та стабільність оборони.	8
5	Інновації в військовому комплексі	Інноваційні розробки та розвиток військових технологій можуть підвищити ефективність та забезпечити конкурентні переваги на	Покращення якості та можливостей військових сил.	Висока, оскільки інновації можуть змінити хід військових дій та забезпечити перевагу над	9

№	Фактори	Характеристика впливу	Результат впливу	Оцінка важливості	Оцінки
		міжнародному ринку зброї.		протівниками.	
6	Ефективність господарського сектору	Забезпечення стабільного господарського розвитку та високої продуктивності може підтримати бюджетні можливості країни для розвитку оборони.	Забезпечує додаткові ресурси для фінансування оборони.	Висока, оскільки ефективна економіка – це основа для стійкості та розвитку всіх інших сфер, включаючи оборону.	10
7	Геополітичний контекст торгівлі	Геополітичний контекст в торгівлі та можливість встановлення співпраці з іншими країнами впливає на забезпечення країни озброєнням, військовою технікою та обладнанням.	Вплив на наявність засобів та можливість вивчення військових технологій та техніки.	Висока, оскільки можливість отримання зброї та обладнання може залежати від політичних відносин з іншими країнами та регіонами.	7

Наведені у табл. 5 фактори можуть змінюватися з часом та в залежності від глобальних та регіональних змін. Важливо збалансувати всі аспекти і забезпечити належне управління та розвиток ЗС для забезпечення ефективної оборони країни. Оцінка важливості кожного фактору залежить від конкретного контексту і ситуації. Однак, головними факторами можуть бути зовнішня загроза та фінансування оборони, оскільки вони визначають пріоритети та можливості для розвитку військових сил. Також, технологічний розвиток і геополітична позиція мають велике значення, оскільки впливають на здатність досягти стратегічних цілей та успішно діяти на міжнародному рівні. Економічна стійкість і зовнішні економічні фактори також важливі, оскільки вони визначають стійкість та здатність країни до ведення довгострокових оборонних програм.

Не врахування під час обирання та обґрунтування послідовності форм та способів застосування збройних сил та інших складових сил оборони факторів, які впливають на обстановку ведення воєнних дій, може мати серйозні наслідки, деякі з них наведені у табл. 6.

Таблиця 6 – Наслідки невірної врахування факторів в процесі вибору форм і способів застосування сил оборони

№	Наслідки	Характеристика наслідків
1	Невдалі військові операції	Необдумані рішення та недостатня аналітика можуть призвести до неефективного використання військових ресурсів, невдалих військових операцій та збитків.
2	Загроза національній безпеці	Неврахування реальних загроз може призвести до недостатньої готовності та підготовки ЗС для захисту країни, що створить загрозу національній безпеці.
3	Втрата територій	Недооцінка потенційної загрози може призвести до втрати контролю над певними територіями, що вплине на суверенітет та територіальну цілісність країни.
4	Втрата ресурсів	Недостатнє планування та керування ресурсами може призвести до витрат ресурсів без значних результатів або до недофінансування необхідних військових програм.
5	Міжнародна ізоляція	Незадовільний аналіз міжнародної обстановки та неврахування міжнародних зобов'язань можуть призвести до міжнародної ізоляції та засудження з боку інших країн та міжнародних організацій.
6	Втрати особового складу	Недоцільне використання військового персоналу та відсутність належного забезпечення можуть призвести до збитків серед військових.
7	Загострення	Неправильний підхід до ведення військових операцій може призвести до

№	Наслідки	Характеристика наслідків
	конфлікту	ескалації конфлікту та спричинити збільшення кількості жертв та руйнувань.
8	Погіршення іміджу країни	Неспроможність адекватно реагувати на виклики безпеки може призвести до погіршення іміджу країни на міжнародній арені.

Урахування факторів, що впливають на обстановку, є критично важливим для успішного планування та виконання військових операцій. Здатність прогнозувати ризики та реагувати на зміни у зовнішніх умовах допомагає забезпечити ефективну оборону країни та досягнення національних безпекових інтересів. У табл. 7 наведено приклади негативних наслідків для України пов'язаних з помилками та прорахунками в процесі врахування впливу факторів під час формування поглядів щодо розвитку та застосування ЗС України

Ці приклади демонструють, що невірне врахування впливу факторів на обстановку та некоординовані дії можуть мати серйозні наслідки для України. Особливо важливо враховувати геополітичний контекст, зовнішні та внутрішні загрози, технологічний розвиток, економічні обмеження та інші фактори при розробці стратегій та тактичних рішень щодо розвитку та застосування ЗС. Ці шляхи можуть допомогти запобігти негативним наслідкам для України та забезпечити більш ефективне та стратегічне використання ЗС України з урахуванням реальних загроз та факторів, що впливають на обстановку.

Шляхом експертного опитування на основі інформації щодо застосування ЗС України та інших складових сил оборони у період 2014-2023 років проведено розрахунки щодо оцінювання впливу основних факторів на ефективність застосування сил оборони. Треба зрозуміти, що фактори можуть бути різного характеру, включаючи геополітичну ситуацію, економічний стан, технологічний розвиток, кібербезпеку, соціальну стабільність, глобальну пандемію, дипломатичні відносини, екологічні загрози та внутрішні конфлікти.

Однак оцінювання впливу цих факторів на ефективність застосування сил оборони в період з 2014 по 2023 рік є сьогодні достатньо складним завданням. Тому експертна група опрацювала значну кількість інформації щодо форм та способів застосування ЗС України в різних ситуаціях у період 2014-2023 років та сформувала якісну (табл. 8) та числову (рис. 1) оцінку впливу основних факторів на ефективність ведення бойових дій.

Таблиця 7 – Приклади негативних наслідків для України пов'язаних з помилками та прорахунками в процесі врахування впливу факторів під час формування поглядів щодо розвитку та застосування ЗС України

№	Наслідки	Характеристика наслідків	Наслідки (загрози)	Шляхи уникнення
1	Російська агресія на сході України	У період початкової ескалації конфлікту на сході України, де Росія підтримувала сепаратистські рухи, можна помітити недостатню готовність та підготовку ЗС України до такої форми гібридної війни. Некоординовані дії та збір звітів розвідки з даними про незначну загрозу спричинили втрати території та ресурсів.	Недоцільна оцінка реальної загрози та недостатня готовність до гібридної війни з боку ЗС України, а також недостатня координація розвідки та слабка співпраця з інформаційними структурами.	Покращення розвідувальної роботи та аналізу інформації, вдосконалення координації між військовими та інформаційними службами, підвищення рівня готовності ЗС до гібридної війни, врахування можливих сценаріїв агресії при розробці оборонних стратегій.
2	Недоцільне використання ресурсів	Втрата Криму у 2014 році, яка несподівано настала для багатьох, показала, що недостатньо зосередженості на	Недостатнє планування та недостатнє фінансування ЗС, неадекватна оцінка	Раціональне планування бюджетних видатків на оборону, оптимізація використання ресурсів,

№	Наслідки	Характеристика наслідків	Наслідки (загрози)	Шляхи уникнення
		обороні території і необхідність планування та забезпечення належного фінансування для збройних сил.	реальної загрози.	залучення експертів та аналітиків для оцінки потенційних загроз.
3	Загострення конфлікту на Донбасі	Недоцільний підхід до ведення військових операцій на Донбасі призвів до продовження конфлікту, багатофакторної втрати життів та ескалації напруги в регіоні.	Недоцільне ведення військових операцій, неефективна стратегія та тактика, недостатнє врахування геополітичних та гуманітарних аспектів.	Розробка більш ефективної стратегії та тактики, установлення пріоритетів на захист мирного населення, активна дипломатія для врегулювання конфлікту.
4	Критика з боку міжнародної спільноти	Недостатнє управління та реагування на міжнародні виклики може призвести до критики з боку міжнародних партнерів та ізоляції України на міжнародному рівні.	Недостатнє управління та реагування на міжнародні виклики, неефективна зовнішня політика.	Вдосконалення зовнішньої політики, підвищення важливості дипломатичних зусиль, співпраця з міжнародними партнерами, врахування міжнародних зобов'язань.
5	Втрата військової техніки	Нездатність до адекватної реакції на збройні провокації може призвести до втрати військової техніки та обладнання, що погіршить обороноздатність країни.	Нездатність адекватно реагувати на збройні провокації, недоцільне розміщення та застосування військової техніки.	Підвищення рівня тренування військового персоналу, покращення системи контролю за військовою технікою, вдосконалення розвідки та контррозвідки.
6	Втрати особового складу	Недоцільне використання військового персоналу та відсутність належного забезпечення можуть призвести до збитків серед військових і зниження морального духу солдатів.	Недоцільне використання військового персоналу, недостатнє забезпечення, неадекватна оцінка ризиків.	Підвищення рівня підготовки та тренування військового персоналу, забезпечення належного екіпірування та медичної допомоги.
7	Економічні труднощі та нестабільність	Недоцільне використання бюджетних ресурсів та неефективне планування може призвести до економічних труднощів та нестабільності, що вплине на загальний розвиток країни.	Недоцільне використання бюджетних ресурсів на оборону, неефективне управління економікою, залежність від зовнішніх джерел фінансування.	Ефективне планування та використання бюджетних видатків, розвиток внутрішніх ресурсів, диверсифікація економічних партнерів.
8	Активна фаза російсько-української війни після 24.02.2022 року	Втрата частини території України, значні втрати особового складу та цивільних, втрати агропромислового комплексу та промисловості, інфляція національної валюти, значне зниження рівня воєнної та національної безпеки.	Економічні та військові втрати, загрози втрати суверенітету тощо.	Перегляд підходів до вибору та обґрунтування форм та способів застосування ЗС України.

5. Висновки

У процесі аналізу умов і факторів, що впливають на розвиток та застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням впливу гібридизації збройних

конфліктів, стало очевидним, що сучасні воєнні реалії суттєво відрізняються від традиційних сценаріїв. Основні висновки, що можна зробити, включають наступні аспекти:

по-перше, гібридизація збройних конфліктів додає несподіваності та комплексності сучасним воєнним ситуаціям. Не лише військова сила, але й інші нестандартні методи, такі як інформаційна війна, кібератаки, фінансовий тиск, дестабілізація соціально-економічного середовища, використовуються як засіб досягнення військових цілей. Це вимагає адаптації оборонних стратегій та тактик, а також сприйняття воєнної безпеки як комплексного і багатопланового завдання;

Таблиця 8 – Якісні оцінки впливу факторів на ефективність застосування сил оборони в період з 2015 по 2023 рік

Рік	Фактор	Зміна впливу	Характеристика зміни
2015	Геополітична обстановка	+	Посилення загроз з боку інших країн.
2016	Технологічний прогрес	++	Впровадження новітньої зброї та техніки.
2017	Економічний стан	–	Зменшення фінансування оборони.
2018	Кібербезпека	+	Збільшення кібератак та потреба у захисті.
2019	Соціальна стабільність	=	Стабільна ситуація внутрішньої безпеки.
2020	Глобальна пандемія	–	Вплив на ресурси та готовність.
2021	Дипломатичні відносини	+	Покращення співпраці з іншими країнами.
2022	Екологічні загрози	++	Зростання впливу екологічних факторів.
2023	Внутрішні конфлікти	–	Розсіяність ресурсів через конфлікти.

Примітка: зміни впливу можуть бути позитивними (+), нейтральними (=) або негативними (–). Для кожного року можна вказати загальний характер зміни, що дасть уявлення про вплив цих факторів на ефективність застосування сил оборони.

Кожен фактор експертами розглянуто з точки зору його впливу на воєнні та економічні аспекти оборони України на основі типових сценаріїв (рис. 1).

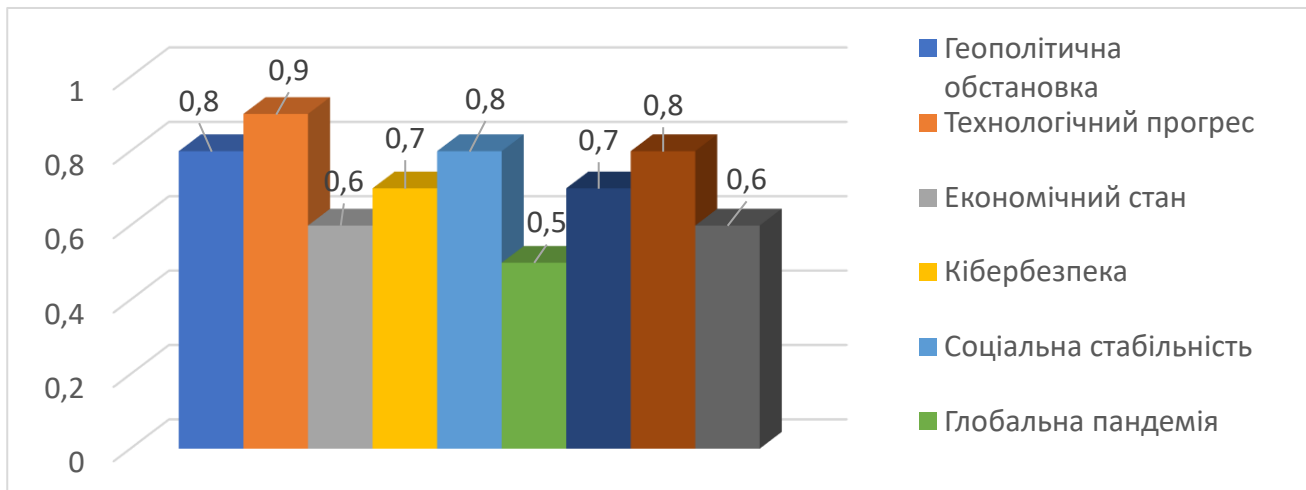

Рисунок 1 – Експертні оцінки впливу факторів на ефективність застосування сил оборони в період з 2015 по 2023 рік

по-друге, роль інформаційного простору в сучасних конфліктах стає ключовою. За допомогою масових комунікаційних засобів, соціальних мереж та інших каналів передачі інформації, сторони конфлікту формують публічну думку, впливають на міжнародний співрозмовників і спрямовують ситуацію на свою користь. Отже, розвиток міцних інформаційних стратегій є важливою складовою сучасної оборонної політики;

по-третє, кібербезпека набуває нового розміру в умовах гібридних конфліктів. Зловмисники можуть впливати на роботу критичних інфраструктур, систем зв'язку, державних інформаційних ресурсів тощо. Захист кіберпростору та забезпечення резервних можливостей стають життєво важливими завданнями;

по-четверте, ефективний розвиток сил оборони передбачає не тільки зміцнення військової сили, а й покращення системи військового управління, логістики, медичного забезпечення тощо. Комплексний підхід до розвитку забезпечує здатність ефективно реагувати на виклики гібридних конфліктів;

по-п'яте, важливо визнати необхідність міжнародної співпраці в питаннях оборони та безпеки. Сучасні конфлікти перетинають національні кордони, і спільний підхід до проблем гібридної війни може забезпечити більш ефективний опір таким загрозам.

Загалом, аналіз умов і факторів, які впливають на розвиток та застосування сил оборони України в кризових ситуаціях воєнного характеру з урахуванням гібридизації збройних конфліктів, свідчить про необхідність постійного адаптування стратегій та тактик до нових викликів сучасності.

Для подальших досліджень у сфері адаптації сил оборони України до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру в умовах нарощування перспектив їх гібридизації важливо враховувати кілька ключових напрямків:

- варто спрямувати увагу на розробку більш деталізованих стратегій та планів дій для адаптації сил оборони до різноманітних кризових ситуацій, що включає аналіз ризиків, розробку сценаріїв, а також вивчення кращих практик інших країн;

- вивчення психологічного аспекту військової адаптації. Дослідження можуть зосередитися на вивченні впливу стресу, тривожності та психологічного тиску на особовий склад в умовах гібридної війни, а також на розробці психологічної підтримки для військовослужбовців;

- дослідження ефективності комунікаційних стратегій та інформаційного менеджменту під час кризових ситуацій, що може включати аналіз поширення дезінформації, реакції громадськості та роль соціальних мереж у формуванні думок;

- поглиблене дослідження міжнародного партнерства та співпраці в сфері безпеки. Вивчення ролі міжнародних партнерів, обміну досвідом та координації дій можуть сприяти створенню ефективної системи захисту;

- глибше дослідження використання передових технологій у воєнних операціях. Розвиток кібербезпеки, застосування штучного інтелекту, використання дронів та автономних систем потребують ретельного аналізу їхнього потенціалу та впливу на воєнні дії;

- огляд соціального виміру адаптації сил оборони. Аналіз впливу військових дій на соціальний стан та стабільність суспільства, а також способи взаємодії з громадськістю та іншими секторами, можуть допомогти визначити оптимальні підходи;

- приділення уваги етичним та правовим аспектам використання новітніх технологій та методів військової адаптації. Вивчення відповідності дій міжнародним нормам та законам може сприяти забезпеченню високого стандарту дій в умовах кризових ситуацій.

Усі потенційні напрями досліджень можуть допомогти розширити знання про адаптацію сил оборони до сучасних викликів та створити більш збалансовані та ефективні стратегії реагування на розвиток кризових ситуацій воєнного характеру в умовах нарощування гібридних загроз.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

References

1. Російсько-українська війна (з 2014). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
 2. Російсько-українська війна: історичний контекст. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst>.
 3. Cyber digest. Огляд подій в сфері кібербезпеки, грудень 2022. Підготовлено за підтримки Проєкту USAID «Кібербезпека критично важливої інфраструктури України». Національний координаційний центр кібер безпеки. 2022. С. 44.
 4. Robert Bunker. (2009). *Adapting Military Doctrine to Rapidly Changing Conditions*, Strategic Studies Institute. P. 50.
 5. Jennifer McArdle. (2019). *Adaptive Capacity: National Security and the Evolution of U.S. Army Doctrine*. Georgetown University Press. P. 304.
 6. Трофименко В. Г. (2007). *Адаптація військової доктрини: теорія, практика, методи*, Військове видавництво МО України. С. 256.
 7. Меліхов О. А. (2017). *Військова реформа та адаптація армії України до сучасних загроз*. Національна академія оборони України. С. 312.
 8. David Barno, Nora Bensahel (2021). *Adaptation under Fire: How Militaries Change in Wartime*, Oxford University Press. P. 352.
 9. Andrew Dorman (2002). *The Changing Face of Military Power: Joint Warfare in an Expeditionary Era*. Psychology Press. P. 240.
 10. Шаталов І. В. (2008). *Адаптація військового потенціалу України до вимог розвитку збройних сил НАТО*. Національний інститут стратегічних досліджень. С. 112.
 11. Парамонов О. О. (2012). *Адаптація системи національної безпеки України до загроз сучасності*. Національний університет
1. The Russian-Ukrainian war (since 2014). Available from : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
 2. The Russian-Ukrainian War: Historical Context. Available from : <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst>.
 3. Cyber digest. Overview of Cybersecurity Developments, December 2022. Prepared with the support of the USAID Project "Cybersecurity of Ukraine's Critical Infrastructure". National Coordination Center for Cybersecurity. 2022. C. 44.
 4. Robert Bunker (2009). *Adapting Military Doctrine to Rapidly Changing Conditions*, Strategic Studies Institute. P. 50.
 5. Jennifer McArdle. (2019). *Adaptive Capacity: National Security and the Evolution of U.S. Army Doctrine*. Georgetown University Press. P. 304.
 6. Trofymenko V.G. (2007). *Adaptation of Military Doctrine: Theory, Practice, Methods*, Military Publishing House of the Ministry of Defense of Ukraine. C. 256.
 7. Melikhov O. A. (2017). *Military Reform and Adaptation of the Ukrainian Army to Modern Threats*. National Defense Academy of Ukraine. C. 312.
 8. David Barno, Nora Bensahel. (2021). *Adaptation under Fire: How Militaries Change in Wartime*, Oxford University Press. P. 352.
 9. Andrew Dorman (2002). *The Changing Face of Military Power: Joint Warfare in an Expeditionary Era*. Psychology Press. P. 240.
 10. Shatalov I. V. (2008). *Adaptation of Ukraine's Military Potential to the Requirements of NATO Armed Forces Development*. National Institute for Strategic Studies. C. 112.
 11. Paramonov O. O. (2012). *Adaptation of the National Security System of Ukraine to the*

- оборони України. С. 246.
12. Петров О. В. (2005). Застосування збройної сили: теорія та практика. Кондор. С. 304.
13. Поспелов В. В. (2010). Військова тактика та стратегія. Видавництво "Брати Барсуки". С. 240.
14. Noriyuki Katagiri (2015). *Adapting to Win: How Insurgents Fight and Defeat Foreign States in War*. Stanford University Press. С. 288.
15. Michael J. Arena (2018). *Adaptive Space: How GM and Other Companies are Positively Disrupting Themselves and Transforming into Agile Organizations*. McGraw-Hill Education. P. 272.
16. Васильєв В. В. (2017). Стратегія та тактика військової діяльності. Кондор. С. 240.
17. Порошин О. В. (2014). Сучасні військові конфлікти: стратегія, тактика, організація бойових дій. Видавничий дім "Основа". С. 496.
18. Richard A. Clarke and Robert K. Knake. (2019). *The Fifth Domain: Defending Our Country, Our Companies, and Ourselves in the Age of Cyber Threats*. Penguin Press. P. 320.
19. Мішечкіна Л. (2020). Кібербезпека в системі національної безпеки України. Видавничий дім "Ін Юре". С. 400.
- Threats of the Present. National Defense University of Ukraine. С. 246.
12. Petrov O. V. (2005). The use of armed force: theory and practice. Condor. С. 304.
13. Pospelov V.V. (2010). *Military tactics and strategy*. Publishing house "Brothers Badgers". С. 240.
14. Noriyuki Katagiri (2015). *Adapting to Win: How Insurgents Fight and Defeat Foreign States in War*. Stanford University Press. С. 288.
15. Michael J. Arena (2018). *Adaptive Space: How GM and Other Companies are Positively Disrupting Themselves and Transforming into Agile Organizations*. McGraw-Hill Education. P. 272.
16. Vasiliev V.V. (2017). Strategy and tactics of military activity. Condor. С. 240. [in Ukrainian].
17. Poroshyn O. V. (2014). *Modern military conflicts: strategy, tactics, organization of combat operations*. Osnova Publishing House. С. 496.
18. Richard A. Clarke and Robert K. Knake (2019). *The Fifth Domain: Defending Our Country, Our Companies, and Ourselves in the Age of Cyber Threats*. Penguin Press. P. 320.
19. Mishechkina L. (2020). *Cybersecurity in the National Security System of Ukraine*. In Jure Publishing House. С. 400.
19. Мішечкіна Л. (2020). Кібербезпека в системі національної безпеки України. Видавничий дім "Ін Юре". С. 400.